

Hidegzuhanyból karanténba

Az Erasmus-ügyről

PUBLICISZTIKA - LXVII. évfolyam, 3. szám, 2023. január 20.

Tamás Gáspár Miklós emlékének ajánlva

A rendszerváltozás egyik első vívmánya volt a Népköztársaság Elnöki Tanácsának (NET) a megszüntetése. Tudvalévő, hogy a NET az évente kétszer pár napos üléseket tartó Országgyűlés jogait gyakorolta, és úgynevezett törvényerejű rendeletekkel kormányozta az országot. Hogy a biztos, sőt kétharmados többséggel bíró Fidesz miért nem képes összehívni engedelmes, a sorból soha ki nem szavazó képviselőit például a költségvetés megszavazására, és miért hatalmazza fel magát a kormány, hogy a soha el nem múló veszélyhelyzetekre hivatkozva a NET példáját kövesse, sejtjük: így azt a kevés vitát is el tudják kerülni, amire a parlamentben lehetősége van a szétszabdalt ellenzéknek. Érdekes, hogy nem ötlük fel bennük: azt a pártállami gyakorlatot követik, amely végül is egy diktatúrát igyekezett jogi köntösbe burkolni. De nem, többekkel szemben én nem hiszem, hogy ma egy efféle önkényuralmi rendben élnénk, még ha a világháló nélkül maradtak számára elérhető tömegkommunikáció a Kádár-kort visszaidézve gyakorlatilag teljesen a kormánypárt kezében van is, hiszen ha itt diktatúra lenne, akkor például ezek a sorok sem jelenhetnének meg. (Bár ez még nekem is csekély vigasz.)

Az persze más kérdés, hogy az uralkodó párton belül mekkora demokrácia van, mert azt aligha lehet csupán autokráciának nevezni, ha a pártelnök az állam és a párt minden magasabb tisztségviselőjét, országgyűlési képviselőjét, nagyvárosi polgármesterét személyesen választja ki – vagy fosztja meg pozíciójától. A nómenklatúra pedig nem a demokrácia gyakorlatából ismert fogalom, ám e régi kiválasztási módszer új alkalmazási lehetőségeit hamarosan ismét látni fogjuk.

Hidegzuhanycsuszban Brüsszelből

A múlt hét felsőoktatási szenzációja kétségkívül az Európai Unió Tanácsának még december 15-én meghozott döntése volt. A *Népszava* brüsszeli tudósítója beszámolt egy levélről, amelyben a Bizottság főigazgatóságait és az érintett nemzeti főhatóságokat értesítették, hogy „nem kaphatnak friss támogatásokat az Európai Unió által finanszírozott Erasmus+ együttműködési és oktatási csereprogramból, valamint a Horizont Európa kutatási és innovációs keretprogramból azok a magyarországi oktatási intézmények, amelyek közérdekű vagyonkezelő alapítványi formában működnek vagy amelyeket ilyen alapítványok tartanak fenn”.¹ Halmai Katalin azt is tudatta, hogy a döntést még december 15-én hozták meg, és valóban, már december 22-én jelentette a *Portfolio*, hogy a felzárkóztatási forrásokat érintő „2,5–3 milliárd eurós blokkolásból messze a legnagyobb tétel a tudományos élet szabadságával kapcsolatos vitából ered, ami a felsőoktatásban elszaporodott közérdekű vagyonkezelő alapítványokkal kapcsolatos vitát takarja. A vitát a *Portfolio* információi szerint úgy lehetne rendezni, hogy vagy az intézmények szenátusainak jogköreit kellene erősíteni (a kuratóriumokkal szemben), és/vagy a kuratóriumok politikai kinevezettjeinek kellene távoznia a testületekből az összeférhetetlenségi aggályok miatt. Amíg ezt a vitát nem rendezi el a kormány a Bizottsággal, addig a felsőoktatási kutatási és innovációs, a készségfejlesztési, a hallgatói létszámot növelő és a felsőoktatási tartalomfejlesztési célokra szánt forrásokat nem hívhatja le Magyarország.”²

A HVG-nek nyilatkozó Navracsics Tibor területfejlesztési miniszter és főtárgyaló szerint: „korábban a Bizottságnak (...) két kérése volt a magyar kormányhoz, egyfelől, hogy a közérdekű alapítványok beszerzései is tartozzanak a közbeszerzési eljárás hatálya alá, másfelől pedig, hogy a magyar kormány dolgozzon ki egy szigorú összeférhetetlenségi szabályrendszert. Ezeket a kormány elvégezte, törvénybe iktatta, és az EB is jóváhagyta. (...) A tárgyalások során nem merült fel aggályként, hogy aktív politikusok ülnek az alapítványok kuratóriumaiban.”³

Nem tudom, a miniszter milyen forrásokból szerzi be az információit, de a múlt havi határozat bárki számára olvasható, akár magyarul is. Ennek a 43. szakasza ezt mondja ki: „A szabályozási keret azonban – a Bizottság többszöri kérése ellenére – még mindig nem akadályozza meg, hogy magas rangú tisztviselők, köztük az Országgyűlés és a magyar autonóm szervek politikai felsővezetői bekerüljenek a közérdekű vagyongazdálkodó alapítványok vezetőtestületeibe. Ezen túlmenően Magyarország 2022. november 1-jétől újra bevezette azt a lehetőséget (az általános tilalom alóli kivételként), hogy a politikai felsővezetők más, javadalmazással járó tisztséget is betölthessenek, többek között a közérdekű vagyongazdálkodó alapítványok vezetőtestületeiben. A Tanács úgy véli, hogy ezen okok miatt, amelyeket a Bizottság közleménye még részletesebben ismertet, a szabályozási keret gyengeségei az új jogalkotási fejleményekkel együtt súlyosbítják a korrekciós intézkedések által kezelni hivatott esetleges összeférhetlenséget, és ezért nem tekinti azt alkalmasnak a Bizottság által eredetileg felvetett aggályok eloszlására.”⁴

Más szóval a főtárgyaló nemcsak a Népszava által említett levélről nem tud, de még ezt az Európai Bizottság által december 20-án közzétett határozatot sem ismeri, amely címében is „az uniós költségvetésnek a jogállamisági elvek magyarországi megsértésével szembeni védelmét szolgáló intézkedésekről” szól, hanem ehelyett „félreértésekről” beszél. A határozat 65 pontja és az azt követő intézkedéscsomag világosan mutatja, hogy a magyar kormány csak kijátszani és nem teljesíteni akarta a Bizottság feltételeit. Az utolsóként idézett passzusban erre látványos utalás történik, hiszen az a korábbi visszavonás után a politikai vezetők számára újfent lehetővé tett kuratóriumi tagságot nehezményezi.

Hogy az egyetemi vezetőket hidegzuhanyként érte a hír, érthető, de hogy a kormány különféle tagjait is, az minimum tájékoztatatlanságra, vagy inkább nekik alaposan felróható mulasztásra utal. A HVG ugyanis megtalálta azt az EB-értékelést, amely még szeptemberben rögzítette az alapítványok problémáját, és kifogásolta, hogy az állam minden tulajdonjogot átad nekik anélkül, hogy ellenőrizni tudná az állami vagyon további sorsát, valamint hogy magas rangú politikusok ülnek ezek döntéshozó testületeiben.⁵

A kekva-hullám

Emlékezzünk vissza, hogy az előző, 2018-as kormányalakítás után pörgött fel a tágabb értelemben vett kulturális térség elfoglalása, benne az Akadémiával és az egyetemekkel. Az élvonalas Corvinus Egyetem álságosan mintaadónak hirdetett alapítványosítása után először nem is az egyetemeket akarták átalakítani, hanem 2019 februárjában az MTA kutatóhálózatát próbálták meg vagyongazdálkodó alapítványi formában működtetni.⁶ Akkor erre valószínűleg azért nem került sor, mert az MTA (nem állami, hanem köztestületi tulajdonban lévő) vagyonát nem lehetett tőle elvenni és a megalakítandó szervezetnek átadni. A sok kapkodás után létrehozott Eötvös Loránd Kutatási Hálózat és az MTA közötti tulajdoni vita pedig a friss alkotmánybírósági határozat szerint sincs még lezárva.⁷ De igazán csábító elgondolni, kik ültek volna be az ELKH kekva (azaz közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítvány) kuratóriumába.

A 2020 tavaszán berobbanó járvány meghozta a kormány alkotókedvét. Az előző év márciusában becikkelyezett „kekva-törvényre” támaszkodva⁸ mindjárt hat, többnyire kisebb egyetem átalakítását szavazta meg a parlament pár hónapos határidővel.⁹ Majd az év folyamán sorra kerültek a nagyobb vidéki és budapesti egyetemek is, az egyetlen egri kivétellel, amelyet a katolikus egyház hajlandó volt átvenni.¹⁰ 2021 elején aztán meglepő hír kelt szárnyra: annak ellenére, hogy az előző nyáron Palkovics

miniszter megígérte, a klinikummal is rendelkező négy nagy egyetemet (Semmelweis, Debrecen, Pécs, Szeged) nem érinti a *kekvasítás*, visszautasíthatatlan ajánlatot tett nekik: EU-forrásokból származó 1500 milliárdos beruházást a szférába.¹¹ (Ez a mézesmadzag azóta már eltűnt a kínálatból.) A gyorsan meghozott szenátusi döntéseket két intézményben erősen vitatták, sőt opponálták, de a végén mindegyikük *elkekvásodott*.¹² Tény, hogy pár helyen feltételekhez akarták kötni a változtatást, de ezeket simán lesöpörték az asztalról. A 21 egyetemen egyébként mindössze két HÖK-szervezet volt, amely ellenezte az átalakítást: az SZFE-n és Szegeden, tehát nyugodtan mondhatjuk, hogy a szenátusok tagjai mellett a HÖK-vezetőket is terheli valamennyi felelősség.

Az államháztartási gazdasági szabályozók jótékony fellazításával szemben az áll, jószóltam akkor, hogy a közalkalmazotti státusz elvesztésével az akadémiai szabadság is csökken, hiszen a minisztériumnál jóval „közelebb” lévő és kevésbé elszámoltatható kuratóriumok szorosabb felügyelet alatt tudják tartani az intézményeket. Pedig már akkor sem voltunk az élvonalban az akadémiai szabadságot tekintve: az EU-ban egyedüli orszádként tartoztunk a „közepesen teljesítők” közé, miközben mindenki más, sőt Mongólia vagy Tunézia is két fokozattal fölöttünk állt. (Érdemes egy pillantást vetni a jegyzetben belinkelt térképre.)¹³

A másik motiváló szempont az lehetett, hogy a tulajdonosi jogokat gyakorló látszólagos magánalapítványokban kevésbé ellenőrizhető, a beruházási és beszerzési kereteket milyen célokra fordítják és kiknek a zsebében tűnnek el. Ezt tették (volna?) lehetővé a politikailag elkötelezett kuratóriumok.

A Palkovics miniszter, majd Stumpf kormánybiztos által mintaként hivatkozott állami finanszírozású skandináv és portugál alapítványi egyetemek bizonyíthatóan hamis példák, mert sehol sem történt meg, hogy az egyetemekkel való konzultáció nélkül, határozatlan időre, továbbá nem valamely hivatal mindenkor betöltőjét, hanem név szerint megadott (és politikailag elkötelezett!) személyeket bíztak volna meg a mi kuratóriumainknak megfelelő testületek tagjainak.¹⁴

De végső soron ez lett „a tör, melyen a király fennakadt”.

Nem atombomba: ebola

Sokan fel vannak háborodva, hogy a Tanács döntése épp a diákságot érinti hátrányosan, sőt emiatt az akadémiai, vagyis az oktatási és kutatási szabadság forog itt kockán. Fentebb hivatkoztam rá, hogy ezek a szabadságok már jó ideje veszélyben vannak – és nem az EU fenyegetései miatt. A Tanács döntése nem az Erasmusról vagy a kutatási támogatásokról szól (ezeket meg sem említi), hanem minden EU-forrásról, ami a *kekva*-intézményekhez kerülhet (melyek közé nem csak egyetemek tartoznak). De gondolkozzunk logikusan: ha a korrupciós kockázatokat csak a források felfüggesztésével tudják kezelni, akkor lehetnek-e tekintettel arra, hogy adott miniszternek, képviselőnek nem lehet beleszólása a kutatási vagy Erasmus-pénzek elköltésébe? De ha holnap megkapják a korábban megcsillantott 1500 milliárdos fejlesztési alap rájuk eső részét, akkor vajon ahhoz sem lesz hozzáférésük? Idézzük vissza, hogy a Miskolci Egyetem tavaly Budapesten hozott létre egy jogtudományi akadémiát, miközben a kuratóriumi elnökük épp az igazságügy-miniszter.¹⁵ Vajon nem merül-e fel az összeférhetetlenség kérdése?

De mi lesz most? Mivel a Tanács keményen megkötötte magát, aligha lehet még egyszer megpróbálni a kijátszását. Az idei Erasmus diákcsereprogramok, illetve a korábban leszerződött kutatási projektek nincsenek veszélyben. Az évi kb. 20 ezer kiutazó diák és oktató számára a támogatás rendben be fog érkezni. A fenyegetés a 2024. évben tervezett utazásokat, kutatásokat érinti. A jövő évi pályázatok első adagját február közepéig be kell nyújtani a hazai irodának. Ha pedig az első félév végéig nem kapjuk meg a Bizottság jóváhagyását, akkor lekéssük a szerződéskötések határidejét, nem lesz meg a társegyetemek fogadókészségéről szóló igazolás, illetve leírnak bennünket azok a szervezetek, amelyekkel diákcsere-

vagy kutatási megállapodást akarunk kötni. Mert nemcsak konzorciumvezető, vagyis fő kedvezményezett nem lehet az adott *kekva*-egyetem, hanem partnerként sem vehet részt egy más európai egyetem által benyújtott kutatási pályázatban. Márpedig egy pályázat előkészítése legalább egy évvel a benyújtás előtt kezdődik. És ma senki sem hitegetheti (az egyébként nyilván pontosan tájékozott) partnerét, hogy jövőre majd minden rendben lesz. Ez pedig évekre előre kihathat a kutatási együttműködésekre, melyekben a jelen 2021–27 közötti időszakban jelentős mértékben megnövelt összeg, 95,5 milliárd euró lesz megpályázható az európai térségben.

Két egyetem szinte azonnal lépett, hogy saját forrásaiból kipótolja a szükséges összegeket, majd másnap Gulyás miniszter országos ígéretté alakította a felajánlásokat.¹⁶ Kérdéses persze, hogy az Erasmus mint európai konstrukció befogadja-e azokat a diákcsereket, amelyek a keretrendszeren kívül esnek, illetve nem kell-e az Erasmustól független külön egyetemközi szerződésekkel biztosítani a programok folyamatosságát. Nagyjából évi 5 milliárd Ft-ot kell összegereblyézni az Erasmus-kiutazásokra, és ha belegondolunk, hogy (a Corvinus nélküli) 20 *kekva*-kuratóriumnak biztosított egyenként évi 400 Mft összesen 8 milliárdot tesz ki, akár fel is ajánlhatnák a tiszteletdíjaikat e nemes célra. Akárhogy legyen is, vegyük észre, hogy a kormány villámajánlata a kutatási programokra nem vonatkozik.

Olyan ez, mintha egy országban kitörne az ebolajárvány, amit még ha sikerül is megfékezni, évekig emlékezünk, hogy oda veszélyes utazni, hiszen náluk bármikor baj lehet. Ugyanígy fognak kezelni minket a társintézmények: inkább elkezdenek más partnereket keresni, mintsem türelmetlenül várni arra, hogy a most kihirdetett karantén megszűnjön, s még évekig fel fogják vonni a szemöldöküket, ha magyar egyetem tesz ajánlatot nekik. A veszteség hatalmas lehet: 2014 óta a mai *kekva*-egyetemek 267 projektben legalább 52 millió euróhoz jutottak.¹⁷ Amúgy ez a maradék állami egyetemek hírért is rongálja, hiszen nekik bizonygatniuk kell: a karantén rájuk nem vonatkozik.

Ami az Európai Kutatási Tanács (ERC) igencsak nagy presztízsű projektjeit illeti, amelyekben korábban még a CEU-t leszámítva is sokkal jobban teljesítettünk, mint manapság, itt semmi akadály, hogy magyar kutatók a *kekva*-egyetemekről pályázzanak – ám nem itthonra, hanem bárhová az EU-térség részt vevő államaiba tovább növelve a veszteséget. Szép mohácsi perspektívának nézünk elébe...

De mindenki nyugodjon meg: nem fog feltámadni a diákok tengere, nem bombázzák majd a minisztereket panaszos levelekkel azok a vezető oktatók, akik a HÖK-kel karöltve első szóra lelkesen támogatták az alapítványosodást a politikusokkal telerakott kuratóriumokkal együtt. Mert kormányunk és az egész terv ötletgazdája tudja, hogy nincs tovább: a minisztereknek, képviselőknek, államtitkároknak, miniszteri biztosoknak, parlamenti képviselőknek menniük kell – hacsak le nem mondanak maguktól. Pontosán erre láttunk példát, amikor pár hete a győri egyetem kuratóriumába került Palkovics exminiszter, mert az egyik élethossziglan kinevezett tag simán távozott.¹⁸ Ám a Bizottságot nem fogja kielégíteni az önkéntes lemondások sorozata, hiszen, mint az idézett határozatból kiderül, nem az egyes kuratóriumokkal, hanem a magyar szabályozással van gondjuk.

Indulhat tehát az expressz törvénygyártás, maholnap új összeférhetlenségi rendelkezéseket fog a parlament elfogadni, amelyekben a határozat betűje szerinti „*politikai felsővezetők*” nem lehetnek tagok a *kekva*k érintett testületeiben. (Arról persze előbb meg kell állapodni a Bizottsággal, kik esnek ebbe a körbe.¹⁹) Mivel a kormánynak és fejének formálisan már nincs joga új tagokat jelölni a lemondottak helyére, maguk a mostani kuratóriumok fogják javasolni és megszavazni a (sejthető, kik által sugalmazott) utódokat. Szóval készülődhetnek a másodvonalbeli fideszes háttéremberek, helyi polgármesterek, a Professzorok Batthyány Köre és más kormányhű szervezetek tagjai. Nem beszélve arról, hogy a rendszerbe beépült vállalatvezetők, oligarchák is nyugodtan ülhetnek akár több elnöki székükön, hiszen ők igazán nem politikai kinevezettek – ha messziről nézünk rájuk. Ott, ahol senki nem tölt be politikai tisztséget, beleértve például épp a Színház- és Filmművészeti Egyetem kuratóriumát is, úgy, ahogy vannak, maradhatnak.

A nómenklatúra gyakorlata vígan élhet tovább, az egyetemek szoros politikai felügyelete továbbra is

biztosítva lesz, az Európai Bizottság pedig széttárja a kezét: ő ennyire volt képes.

Mozdonyt cserélünk. Vodka.

És ha mégsem sikerül határidőre lecserélni a kuratóriumokat, semmi gond: államunk időben gondoskodott róla, hogy legyen hová menniük a külföldre vágyó diákoknak. A Tempus Közalapítvány hosszú listájában a sok pályázható ország között ott van nagy barátunk, az Orosz Föderáció is.²⁰ Sőt van egyetem, amely arra buzdít, hogy akár közvetlenül jelentkezünk a felhívásában belinkelt orosz pályázatra.²¹ Lehet, hogy Navracsics miniszter nem mondta meg nekik, hogy arrafelé háború van?

1 https://nepszava.hu/3181304_europai-bizottsag-erasmus-alapitvanyi-egyetem-tamogatas-leallitas

2

<https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20221222/megtudtuk-tobb-milliard-euronkat-blokkolja-az-europai-bizottsag-mai-dontese-586782>

3 https://hvg.hu/itthon/20230109_Navracsics_EB_EU_erasmusplus_felfuggesztes

4 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32022D2506>

5 https://hvg.hu/eurologus/20230112_EB_erasmus_egyetemi_alapitvany

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12551-2022-INIT/hu/pdf>, ld. különösen a 7-9. old., és a (32)-(33) bek.

6 <https://www.es.hu/cikk/2019-03-08/kenesei-istvan/einstein-igazsaga.html>

<https://444.hu/2019/02/28/az-mta-hoz-irasos-javaslat-meg-nem-jott-de-a-kormany-egyertelmuve-tette-csak-azt-hajlando-elfogadni-ha-a-kutatohalozat-levalik-az-mta-rol>

Az ezt lehetővé tévő 2019. évi XIII. törvény akkor már a parlament előtt volt, de csak 2019. márciusában fogadták el.

7

<https://www.alkotmanybirosag.hu/kozlemeny/mulasztasban-megnyilvanulo-alaptorveny-ellenesseg-az-mta-torveny-szabalyozasaban>

8 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900013.TV>

9 <https://www.es.hu/cikk/2020-04-09/kenesei-istvan/a-virus-viragai.html>

10 <https://www.es.hu/cikk/2020-11-20/kenesei-istvan/bekak-a-mocsarban.html>

11 <https://www.es.hu/cikk/2021-01-29/kenesei-istvan/egyetemi-snellpartik.html>

12 <https://www.es.hu/cikk/2021-02-12/kenesei-istvan/tajtekos-napok.html>

13 <https://gppi.net/2021/03/11/free-universities>

A 2020. évi teljes jelentés itt található:

https://gppi.net/media/Kinzelbach_2020_Researching_Academic_Freedom-Book.pdf

14 <https://www.es.hu/cikk/2020-06-12/kenesei-istvan/a-tizedik-evben.html>

<https://www.es.hu/cikk/2022-01-14/kenesei-istvan/egyetemek-doktorok-filozofusok.html>

A kormány és sajtója részben általában hivatkozik más egyetemekre, ahol a politikusok részvétele bizonyos testületekben gyakorlat (ül. itt:

<https://hirado.hu/belfold/cikk/2023/01/12/a-magyar-kormany-elfogadhatatlannak-tartja-az-europai-bizottsag-allaspontjat-az-erasmus-ugyben>), részben felsorol konkrét egyetemeket, amelyek azonban egyrészt államiak, másrészt a megfelelő testületeiknek nem hasonlít a hatáskörük a kekva-egyetemekéhez, mint a Kossuth Rádió és az M1 hétvégén megfuttatott egyenszövegében vagy itt:

<https://24.hu/kulfold/2023/01/17/erasmus-ugy-europai-bizottsag-varga-mihaly-erthetetlen/>

15 <https://www.es.hu/cikk/2022-09-02/kenesei-istvan/a-kor-bezarul.html>

16 <https://www.szabadeuropa.hu/a/ket-egyetem-is-kesz-maga-biztositani-a-hallgatoi-mobilitast-ha-elapadnak-az-erasmosos-forrasok/32220006.html>

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230112/bejelentette-gulyas-gergely-atvallalna-az-erasmus-program-koltsegeit-a-kormany-ha-nincs-megegyezes-brusszellel-590004>

A *Portfolio* értesülései szerint egyébként nem várható külön megállapodás az Erasmus és Horizon programokról, hanem az egészet egy csomagban kezelik majd a jogállamisági problémákkal, ami elhúzhatja a tárgyalásokat: [Kettős csapdába sétált az Erasmus-vitában a kormány - Portfolio.hu](#)

17 <https://sciencebusiness.net/widening/hungary-calls-erasmus-funding-freeze-unacceptable-blame-game-eu-starts>

18 <https://www.es.hu/cikk/2022-12-22/kenesei-istvan/eposzi-idok.html>

19 Lényegében ezt fejtette ki Navracsics Tibor az ATV Start Pluszban január 18-án: [ATV](#)

20 <https://pafi.hu/p/kulfoldre-szolo-allamkozi-osztondijak-kiutazoknak-reszkepzes>

Az országlista: Angola, Belarusz, Csehország, Egyiptom, Észak-Macedónia, Franciaország, Horvátország, India, Irán, Izrael, Jordánia, Kína, Kuvait, Lengyelország, Marokkó, Omán, Oroszországi Föderáció, Pakisztán, Palesztina, Peru, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Thaiföld, Tunézia, Vietnám.

21 <https://education-in-russia.com>

<https://borsod24.hu/2023/01/09/oroszorszag-i-osztondijakra-toboroz-fiatalokat-a-miskolci-egyetem/>